

Bachelor Kunstzinnige Therapie Hogeschool Leiden

*Verslag van de beperkte opleidingsbeoordeling
26 en 27 oktober 2016*

Utrecht
maart 2017
www.AeQui.nl

Evaluatiebureau voor het hoger onderwijs

 Dit document laat zich het beste dubbelzijdig afdrukken.

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	3
Samenvatting	4
Colofon	6
Inleiding	7
1. Beoogde eindkwalificaties	9
2. Onderwijsleeromgeving.....	12
3. Toetsing	18
4. Gerealiseerde eindkwalificaties	21
Bijlagen	23
Bijlage 1 Visitatiecommissie	24
Bijlage 2 Programma visitatie	25
Bijlage 3 Kwantitatieve gegevens	26
Bijlage 4 Eindkwalificaties.....	28
Bijlage 5 Programma.....	29
Bijlage 6 Bestudeerde documenten.....	31
Bijlage 7 Onafhankelijkheidsverklaringen.....	32

Samenvatting

Op 26 en 27 oktober 2016 is de bacheloropleiding Kunstzinnige Therapie van Hogeschool Leiden gevisiteerd door een commissie van AeQui. Het totaaloordeel van de commissie is **voldoende**. De opleiding Kunstzinnige Therapie (KT) is een opleiding met een antroposofische grondslag, en kenmerkt zich daarnaast door een zeer open en persoonlijke sfeer. De opleiding sluit aan op de bredere beroepscontext voor vaktherapeutische professionals en de eindcompetenties van het Landelijke Domeinprofiel voor bachelors Vaktherapeutische Beroepen.

Beoogde eindkwalificaties

De visitatiecommissie kwalificeert op grond van de gesprekken en de onderliggende documentatie de beoogde eindkwalificaties als **voldoende**.

De commissie heeft vastgesteld dat de eindkwalificaties wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie concreet zijn uitgewerkt en voldoen aan de (inter)nationale eisen die aan een bacheloropleiding Kunstzinnige Therapie worden gesteld. De opleiding heeft zich nadrukkelijk gepositioneerd binnen en gecommiteerd aan het in 2016 opgestelde landelijke domeinprofiel. De kerncompetenties zijn (in het eigen opleidingsprofiel) uitgewerkt op basis van het landelijke opleidingsprofiel en Nederlands Qualification Framework (NLQF). De opleiding heeft adequate contacten met het werkveld doordat zij betrokken is bij diverse landelijke overleggen en doordat een deel van de docenten zelf als therapeut werkzaam is. Het werkveld is positief over de studenten. De antroposofische grondslag van de opleiding wordt door het werkveld herkend en gezien als relevante aanvulling op de reguliere vaktherapie.

Programma

De visitatiecommissie kwalificeert op grond van de gesprekken en de onderliggende documentatie de onderwijsleeromgeving als **voldoende**.

De commissie heeft vastgesteld dat de onderwijsleeromgeving de studenten in staat stelt de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De opleiding biedt een adequate leeromgeving, waarin de vier leerlijnen bijdragen aan de samenhang in het programma. De antroposofie vormt de grondslag van het programma. In het programma is voldoende aandacht voor de beroepspraktijk, in de werkveldactiviteiten in het eerste jaar en de stages in het derde en vierde jaar. Daarnaast heeft een deel van de docenten relevante praktijkervaring en worden gastdocenten ingezet.

Bij de opleiding zijn voldoende en competente docenten betrokken. Studenten en alumni zijn zeer

enthousiast over het kleinschalige karakter van de opleiding en de open en persoonlijke sfeer. Het didactisch concept past bij de opleiding. Er worden geen eisen gesteld aan de instroom anders dan de wettelijke toelatingseisen. De opleiding beschikt over adequate faciliteiten, waarbij opgemerkt wordt dat de drama-faciliteiten verbeterd moeten worden.

Toetsing

De visitatiecommissie kwalificeert op grond van de gesprekken en de onderliggende documentatie de toetsing als **voldoende**.

De commissie heeft vastgesteld dat de opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing. De negen competenties vormen de kapstok van het beoordelingssysteem. De betrouwbaarheid en validiteit van de toetsing worden op verschillende, degelijke manieren geborgd. Bij de constructie en beoordeling van de toetsen worden meerdere docenten ingezet. Ook wordt gebruik gemaakt van toetsmatrijzen en beoordelingsmodellen. De toetscommissie controleert vooraf toetsen. De opleiding hanteert een mix aan toetsvormen, passend bij de competenties.

De examencommissie neemt diverse maatregelen om de kwaliteit van de toetsing en het niveau te borgen. Dit betreft onder ander het steekproefsgewijs controleren van afstudeerwerken (het praktijkgericht onderzoek in het vierde jaar). De externe deskundige van de examencommissie is daarbij betrokken. De toetscommissie heeft een actieve rol in het borgen van de kwaliteit van de toetsing.

Gerealiseerde eindkwalificaties

De visitatiecommissie kwalificeert op grond van de gesprekken en de onderliggende documentatie de gerealiseerde eindkwalificaties als **voldoende**.

De commissie heeft vastgesteld dat de beoogde eindkwalificaties gerealiseerd worden. Dit wordt vastgesteld in de afstudeerfase, die bestaat uit de

derde (deels) en vierdejaars stage, het praktijkgericht onderzoek en de module Sterk Starten als Kunstzinnig Therapeut. Bij de beoordeling van al deze onderdelen wordt het vier-ogen principe gehanteerd. De opleiding maakt daarbij gebruik van zeer gedegen en uitgebreide beoordelingsformulieren. Dit kan er volgens de commissie toe leiden dat de feedback naar studenten te fragmentarisch wordt. Bij het afstudeeronderzoek wordt ook de onderzoeksopzet van studenten beoordeeld. Op basis van de bestudeerde dossiers stelt de commissie vast dat de studenten de beoogde eindkwalificaties (en het hbo-niveau) realiseren. De commissie is van mening dat in de bestudeerde praktijkonderzoeken het literatuurgebruik en het reflectieve aspect verbeterd kunnen worden. Zij ziet desondanks ook dat de opleiding met name in het gebruik van literatuur al een stap heeft gezet.

Aanbevelingen

De opleiding heeft zich nadrukkelijk gepositioneerd binnen, en geëngageerd aan, het in 2016 opgestelde landelijke domeinprofiel Vaktherapeutische

Beroepen. De commissie raadt aan dit generieke profiel nog meer te integreren in het eigen opleidingsprofiel en programma. Dit versterkt in de ogen van de commissie het onderscheidende karakter van de opleiding.

De commissie is van mening dat in het programma meer aandacht kan zijn voor reguliere theorie, literatuur en therapieën. Daarmee sluit de opleiding meer aan bij het landelijke domeinprofiel en kan tegelijkertijd het onderscheidende karakter van de antroposofie juist worden versterkt.

De commissie vindt dat de drama- en muziek- (oefen)faciliteiten verbeterd kunnen worden. De commissie raadt de opleiding aan hierin haar eigen ruimte binnen de hogeschool in te nemen.

Tot slot raadt de commissie de toetscommissie aan om ook (steekproefsgewijs) te evalueren hoe de beoordelaars de toets beoordeeld hebben. Hoewel de examencommissie een extern lid kent, adviseert de commissie de examencommissie nog meer externe deskundigheid toe te voegen. Bijvoorbeeld iemand van een vergelijkbare opleiding van een andere hogeschool.

Alle standaarden van het NVAO kader zijn positief beoordeeld (voldoende) en op die grond geeft de visitatiecommissie een positief advies inzake de accreditatie van de opleiding Kunstzinnige Therapie van Hogeschool Leiden.

Namens de voltallige visitatiecommissie,

Utrecht, maart 2017

drs. R.R. van Aalst
Voorzitter

drs. T. Buising
Secretaris

Colofon

Instelling en opleiding

Hogeschool Leiden
Zernikedreef 11, 2333 CK Leiden
(071) 5188800
Status instelling: bekostigd
Resultaat instellingstoets kwaliteitszorg: positief

Opleiding: Kunstzinnige Therapie
Niveau: Hbo-bachelor
Aantal studiepunten: 240 EC
Titel: Bachelor Kunstzinnige Therapie
Afstudeerrichtingen: beeldend, muziek, spraak en drama
Locatie: Leiden
Variant: Voltijd
Croho-nummer: 34506
Kwantitatieve gegevens van de opleiding zijn weergegeven in bijlage 3.

Voor kwaliteit verantwoordelijke bestuurder: Sander van den Eijnden
Contactpersoon met betrekking tot kwaliteit van de opleiding: Martine Haak
Contactgegevens: haak.m@hsleiden.nl, 06-39115623

Visitatiecommissie

De commissie bestond uit:
Raoul van Aalst, voorzitter
Henriëtte Visser, domein- en werkvelddeskundige
Albert Berman, domein- en werkvelddeskundige
Jeanine Vriesema, studentlid
Titia Buising, secretaris

De commissie is vooraf voorgelegd aan de NVAO; de NVAO heeft ingestemd met de samenstelling.

De visitatie is uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van
AeQui VBI
Vlindersingel 220
3544 VM Utrecht
(030) 87 820 87
www.AeQui.nl

Inleiding

Hogeschool Leiden wil studenten uitdagen het beste uit zichzelf te halen en zich maximaal te ontwikkelen. De hogeschool staat voor passie, oog voor talent en menselijke maat. De hogeschool biedt onderwijs aan op drie domeinen: jeugd, gezondheidszorg en life sciences. Binnen deze domeinen biedt de hogeschool bacheloropleidingen op het gebied van Educatie, Management en Bedrijf, Sciences en Technology, Gezondheidszorg en Sociaal Werk en Toegepaste Psychologie. De hogeschool heeft daarnaast twee masteropleidingen. Aan de hogeschool studeren circa 9.500 studenten en er werken circa 1000 medewerkers. Het onderwijs is ondergebracht in vijf faculteiten.

Het instituut

De bachelor Kunstzinnige Therapie is onderdeel van de faculteit Gezondheidszorg. De faculteit Gezondheidszorg biedt hiernaast de bacheloropleidingen Fysiotherapie en Verpleegkunde en de masteropleiding Advanced Nursing Practice aan. Bij de faculteit Gezondheidszorg ligt de nadruk op preventie en zelfmanagement. De faculteit werkt middels de opleidingen en lectoraten samen met regionale zorginstellingen en maatschappelijke organisaties.

De hogeschool kent vier lectoraten op het gebied van gezondheidszorg. Hiervan maken drie deel uit van de faculteit Gezondheidszorg: het lectoraat Antroposofische Gezondheidszorg, het lectoraat Eigen Regie en het lectoraat Sociale Innovatie en Ondernemerschap. De lectoraten werken samen met de opleidingen aan de invulling van het facultaire thema 'eigen regie versterken'. Het vierde lectoraat (Geestelijke Gezondheidszorg) is onderdeel van de faculteit Social Work en Toegepaste Psychologie.

De opleiding Kunstzinnige Therapie (KT) is een opleiding met een antroposofische grondslag. De hogeschool kent naast de opleiding KT ook andere opleidingen met een antroposofische grondslag: Docent Dans/Euritmie, Docent Muziek en de Vrije school Pabo.

De opleiding

De vierjarige opleiding KT wil zelfbewuste, vakbekwame, professionals opleiden met een ondernemende en onderzoekende houding. Dit vraagt volgens de opleiding om het vasthouden aan de antroposofie verbonden zienswijzen en waarden. Daarnaast vraagt dit om een kritische evaluatie van de meerwaarde van deze uitgangspunten en het bijdragen aan vernieuwing van het snel veranderende

werkveld. De antroposofische identiteit van de opleiding komt met name naar voren in de kunstzinnig therapeutische methodiek. Daarbij leren studenten nauwgezet waar te nemen, vrij van oordeel. Ook onderzoeken studenten op systematische wijze de werking van kleuren, vormen, materialen, klanken, ritmes, instrumenten, stem, woord en beweging.

Studenten leren gezondheidsklachten (somatisch, psychosomatisch of psychisch) en ondersteunings- of ontwikkelingsvragen te onderzoeken en behandelen met behulp van kunstzinnige oefeningen. De (afgestudeerde) student kan preventief, ontwikkelingsgericht, curatief, stabiliserend of palliatief werken. Studenten zijn na hun afstuderen werkzaam als therapeut, kunstzinnig begeleider, trainer, coach of adviseur. Een belangrijk aspect van de opleiding is dat studenten leren hun eigen werk vorm te geven en te ontwikkelen. Afgestudeerden zijn in de regel werkzaam in reguliere, niet specifiek antroposofische instellingen.

De opleiding sluit aan op de bredere beroepscontext voor vaktherapeutische professionals en de eindcompetenties van het Landelijke Domeinprofiel voor bachelors Vaktherapeutische Beroepen. De opleiding is in 2016 door de Federatie Vaktherapeutische Beroepen (FVB) erkend als opleiding voor vaktherapeutische beroepen. Om het beroep te kunnen uitoefenen moeten afgestudeerden zich registreren bij één van de beroepsverenigingen en voldoen aan de geldende registratie eisen.

De opleiding kent negen competenties en drie afstudeerrichtingen: beeldend, muziek en spraak & drama. Het eerste jaar heeft een oriënterend en selecterend karakter. Studenten maken in het eerste jaar kennis met de verschillende aspecten van het vak en van het beroep (middels de werkveldactiviteiten). In het tweede jaar vindt verdieping plaats. Het derde jaar bestaat voor een groot deel uit de stage. In het

vierde jaar volgen studenten een minor en vindt het afstuderen plaats.

Curriculumvernieuwing en vorige visitatie

In de afgelopen periode is het curriculum vernieuwd. Dit naar aanleiding van evaluaties onder studenten, docenten en het werkveld. In de vernieuwing zijn ook de aanbevelingen van de vorige visitatie meegenomen. Zo heeft de opleiding een strengere selectie in het eerste jaar ingevoerd, middels het verhogen van de BSA norm en de invoering van toetsen waarbij vaardigheden en attitude-aspecten beoordeeld worden. Ook is de buitenschoolse component in de eerste twee jaar uitgebreid. Daarnaast is de leerlijn onderzoeksvaardigheden versterkt in het programma, met onder andere een groter praktijkgericht onderzoek in de eindfase. In studiejaar 2015 – 2016 zijn de eerste studenten afgestudeerd die het vernieuwde programma hebben doorlopen.

De visitatie

Hogeschool Leiden heeft aan AeQui opdracht gegeven onderhavige visitatie uit te voeren. De visitatie is uitgevoerd conform het beoordelingskader van de beperkte opleidingsbeoordeling.

Deze visitatie vond plaats binnen het cluster HBO Bachelor Vaktherapie. Tussen de panels vond afstemming plaats door overlap in panelleden, het

tegenlezen van concept rapporten en vooraf overleg tussen panelvoorzitters. De panels hebben aandacht besteed aan belangrijke ontwikkelingen in het werkveld waartoe de opleidingen in het cluster opleiden. Het gaat dan ten eerste om een toenemende aandacht voor evidence based practice. Dit is een vereiste om aansluiting te houden bij het medisch beroepenveld, maar ook om voor vergoeding van behandelingen in aanmerking te komen. Een tweede ontwikkeling is, dat er meer gevraagd wordt van het ondernemerschap van de student. Die moet in toenemende mate zijn eigen positie in de markt bewerkstelligen. Het recent vernieuwde landelijke domeinprofiel geeft al een duidelijke invulling aan deze trends.

AeQui heeft in samenwerking met Hogeschool Leiden een onafhankelijke en ter zake kundige commissie samengesteld. Met vertegenwoordigers van de opleiding is een voorbereidend gesprek gevoerd. De visitatie heeft op 26 en 27 oktober 2016 plaatsgevonden volgens het programma dat in bijlage 2 is weergegeven. De commissie heeft de beoordeling in onafhankelijkheid uitgevoerd; aan het einde van de visitatie is de opleiding in kennis gesteld van de bevindingen en conclusies van de commissie.

Deze rapportage is in concept toegestuurd aan de opleiding in januari 2017, de reacties van de opleiding zijn verwerkt tot deze definitieve rapportage.

1. Beoogde eindkwalificaties

De commissie heeft vastgesteld dat de eindkwalificaties wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie concreet zijn uitgewerkt en voldoen aan de (inter)nationale eisen die aan een bacheloropleiding Kunstzinnige Therapie worden gesteld. De opleiding heeft zich nadrukkelijk gepositioneerd binnen en geëngageerd aan het in 2016 opgestelde landelijke domeinprofiel. Dit kan volgens de commissie nog meer geïntegreerd worden in het eigen opleidingsprofiel en programma. De kerncompetenties zijn (in het eigen opleidingsprofiel) uitgewerkt op basis van het landelijke opleidingsprofiel en Nederlands Qualification Framework (NLQF). De opleiding heeft adequate contacten met het werkveld doordat zij betrokken is bij diverse landelijke overleggen en doordat een deel van de docenten zelf als therapeut werkzaam is. Het werkveld is positief over de studenten. De antroposofische grondslag van de opleiding wordt door het werkveld herkend en gezien als relevante aanvulling op de reguliere vaktherapie.

Beoogde eindkwalificaties

Standaard 1: De beoogde eindkwalificaties van de opleiding zijn wat betreft inhoud, niveau en oriëntatie geconcretiseerd en voldoen aan internationale eisen.

De commissie beoordeelt deze standaard als **voldoende**.

Bevindingen

Afstemming beroepenveld

Docenten van de opleiding nemen deel aan verschillende (inter)nationale antroposofische en reguliere netwerken. Zoals de European Academy for Antroposofic Art Therapy Trainings en het European Consortium for Arts Therapies in Education. De opleiding staat in contact met de beroepsvereniging Nederlandse Vereniging voor Kunstzinnige Therapien op antroposofische grondslag en met de overkoepelende Federatie Vaktherapeutische Beroepen (FVB).

Een deel van de docenten is werkzaam in de beroepspraktijk. Daarnaast zijn de docenten via werkveldteams aangesloten bij netwerken die zich niet specifiek op vaktherapie richten, maar op één van de werkgebieden waarin kunstzinnig therapeuten zich kunnen specialiseren, zoals palliatieve zorg, GGZ, jeugd, ouderenzorg en dergelijke. Aan deze werkveldteams nemen ook alumni en kunstzinnig therapeuten van buiten de opleiding deel. De opleiding heeft het eigen opleidingsprofiel afgestemd met het eigen werkveld. De opleiding werkt samen met de andere vaktherapeutische opleidingen aan de verdere concretisering van het landelijke domeinprofiel in een gemeenschappelijke body of knowledge, attitudes and values, onderwijsprogramma's en toetsing.

De commissie heeft tijdens de visitatie met verschillende vertegenwoordigers van het werkveld gesproken. Daarbij is duidelijk geworden dat het werkveld positief is over de studenten. De persoonlijke aandacht die de studenten in hun therapeutische werkwijze meegeven is een andere invalshoek ten opzichte van de reguliere therapie. De studenten zijn leergierig en gemotiveerd om zichzelf te ontwikkelen. In het gesprek is ook opgemerkt dat de antroposofie als waardevolle aanvulling wordt gezien in het vakgebied.

Desgevraagd hebben de vertegenwoordigers van het werkveld met wie de commissie gesproken heeft opgemerkt dat de vertaling van het antroposofische mensbeeld naar het reguliere werkveld bij studenten verbeterd kan worden. Door de betrokkenen is opgemerkt dat in het programma vrij veel aandacht is voor onderzoek en dat dit niet ten koste dient te gaan van communicatieve vaardigheden. Dit laatste kan volgens de vertegenwoordigers van het werkveld verbeterd worden. Ook is opgemerkt dat de algemene kennis van studenten (bijvoorbeeld door het bezoek van musea en voorstellingen) versterkt kan worden.

Concreet

Het in 2016 opgestelde landelijke domeinprofiel voor vaktherapeutische bacheloropleidingen (opgesteld door het Landelijke Overleg Opleidingen voor Vaktherapeutische Beroepen) is richtinggevend voor de opleiding. De opleiding heeft dit medio 2016 verwerkt in haar eigen geactualiseerde opleidingsprofiel. Daarin wordt aangegeven op welke wijze invulling wordt gegeven aan de beoogde eindkwalificaties. In het opleidingsprofiel worden ook het antroposofische en holistische karakter van de opleiding uitgewerkt in een eigen competentieprofiel. De

opleiding heeft haar competenties beschreven aan de hand van het CanMEDS-model voor de rollen van zorgprofessionals.

De opleiding kent vier competentiegebieden: kunstzinnig competent, menskundig competent, therapeutisch-methodisch competent en professioneel competent. Deze competentiegebieden zijn uitgewerkt in negen competenties: 1) kunstzinnig competent, 2) menskundig competent, 3) verzorgen van de sociale relatie, 4) stellen van een medium specifieke diagnose, 5) opstellen en uitvoeren van een begeleidings- of behandelplan, 6) communicatief competent, 7) organisatorisch competent, 8) reflectief en innoverend competent en 9) onderzoekend competent.

Het antroposofische karakter van de opleiding komt naar voren in het mensbeeld en in de toepassing van de Goetheanistische fenomenologie bij de waarneming van cliënten en hun kunstzinnig werk. Daartoe onderzoeken studenten in het programma op systemische wijze de werking van kleuren, vormen, materialen, klanken, ritmes, instrumenten, stem, woord en beweging, zodat deze gericht ingezet kunnen worden in de kunstzinnige therapie.

Studenten worden opgeleid tot kunstzinnig therapeuten die in staat zijn de theoretische fundamenteën van het therapeutisch methodisch handelen te expliciteren en te verantwoorden vanuit reguliere en antroposofische kennis. Studenten kunnen het therapeutisch gebruik van de kunstzinnige middelen en de inzet van specifieke interventies onderbouwen en beschrijven. Kunstzinnige beeldvorming, aanvullende menskundige diagnostiek, het stellen van een therapiedoel en de uitvoering en evaluatie van het proces zijn daarbij belangrijk. Verwacht wordt dat studenten als kunstzinnig therapeut kritisch kijken naar het eigen handelen en dit inhoudelijk en methodisch verantwoorden en verbeteren. Ook wordt verwacht dat de student het eigen therapeutisch handelen kan plaatsen in verschillende maatschappelijke contexten en de beroepsmogelijkheden betekenisvol kan verbinden met actuele vraagstukken. Daarmee wil de opleiding bijdragen aan de definiëring en handhaving van het professionele niveau van de beroepsgroep.

Actueel

Het opleidingsprofiel is opgesteld in overleg met het werkveld. Hierdoor wordt de actualiteit van het programma geborgd. Daarnaast vindt dit plaats doordat de opleiding contacten onderhoudt met de FVB en deelname van docenten aan diverse (landelijke) werkgroepen. Resultaten van evaluaties, auditrapporten, overleg met de opleidingscommissie en dergelijke worden verwerkt in een verbeterplan en besproken met (delen van) het team. De opleiding onderhoudt contact met haar alumni via het ervaringscentrum, waar alumni elkaar maandelijks ontmoeten om met en van elkaar te leren. Vanuit deze alumnikring wordt ook meegedacht over de inhoud van de opleiding en zijn alumni betrokken bij de werkveldactiviteiten in het eerste en tweede jaar.

Niveau

De opleiding hanteert de NLQF niveau zes (en de bijbehorende criteria) als leidraad. In het opleidingsprofiel is aangegeven op welke wijze de competenties gerelateerd zijn aan de descriptors behorende bij niveau zes. Het opleidingsprofiel laat ook zien hoe de competenties van de opleiding zich verhouden tot die van het landelijk domeinprofiel en de CanMEDS rollen. De opleiding heeft de competenties uitgewerkt in drie niveaus van competentiebeheersing. En per competentie zijn de body of knowledge, skills, attitudes and values, benoemd. Daar waar relevant is dit uitgesplitst per richting: beeldend, muziek, spraak en drama.

De opleiding heeft bij de recente herijking van haar opleidingsprofiel in relatie tot het landelijke domeinprofiel het eindniveau en de rol van de competentie onderzoekend vermogen geëxpliciteerd. De opleiding maakt daarbij gebruik van de definitie van onderzoekend vermogen van de Expertgroep Protocol. Dit betekent dat onderzoekend vermogen bestaat uit drie onderdelen: a) onderzoekende houding, b) onderzoek van anderen toepassen (evidence based handelen) en c) zelf onderzoek doen. Deze onderdelen komen in het programma in samenhang met elkaar aan bod.

Overwegingen

Op basis van de gevoerde gesprekken en de bestudeerde documentatie stelt de commissie vast dat de opleiding haar doelstellingen consequent heeft afgestemd op de nationale eisen voor het vak, de actuele eisen van het beroepenveld en de internationale eisen aangaande het bachelorniveau. De commissie

concludeert bovendien dat de opleiding voldoende afgestemd is op de beroepspraktijk. Docenten zijn werkzaam in de beroepspraktijk en participeren in relevante landelijke overleggen.

De competenties waarvoor opgeleid wordt zijn voldoende actueel zijn en worden indien nodig aangepast. Ook zijn de competenties zeer adequaat concreetiseerd naar niveau en leerdoelen per onderdeel.

De commissie vindt het positief dat de opleiding zich geëngageerd heeft aan het landelijke domeinprofiel en dit verwerkt heeft in haar opleidingsplan. Dit

kan volgens de commissie echter nog versterkt worden. De opleiding kan daarin de reguliere vaktherapie, c.q. de blik naar buiten, nog explicieter meenemen. De commissie ziet dit als een logische consequentie van de gemaakte keuze, en gelooft bovendien dat hiermee de eigenheid van de opleiding juist krachtiger kan bijdragen aan het vak.

Op basis van bovenstaande beoordeelt de commissie deze standaard als **voldoende**.

2. Onderwijsleeromgeving

De commissie heeft vastgesteld dat de onderwijsleeromgeving de studenten in staat stelt de beoogde eindkwalificaties te bereiken. De opleiding biedt een adequate leeromgeving, waarin de vier leerlijnen bijdragen aan de samenhang in het programma. De antroposofie vormt de grondslag van het programma. De commissie is van mening dat in het programma meer aandacht kan zijn voor reguliere theorie, literatuur en therapieën. Daarmee sluit de opleiding meer aan bij het landelijke domeinprofiel en kan ook het onderscheidende karakter van de antroposofie worden versterkt. In het programma is voldoende aandacht voor de beroepspraktijk, in de werkveldactiviteiten in het eerste en tweede jaar en de stages in het derde en vierde jaar. Daarnaast heeft een deel van de docenten relevante praktijkervaring en worden gastdocenten ingezet.

Bij de opleiding zijn voldoende en competente docenten betrokken. Studenten en alumni zijn zeer enthousiast over het kleinschalige karakter van de opleiding en de open en persoonlijke sfeer. Het didactisch concept past bij de opleiding. Er worden geen eisen gesteld aan de instroom anders dan de wettelijke toelatingseisen. De opleiding beschikt over adequate faciliteiten, waarbij opgemerkt wordt dat de drama-faciliteiten verbeterd moeten worden.

Onderwijsleeromgeving

Standaard 2: Het programma, het personeel en de opleidingsspecifieke voorzieningen maken het voor de instromende studenten mogelijk de beoogde eindkwalificaties te realiseren.

De commissie beoordeelt deze standaard als **volgende**.

Bevindingen

Programma dekt de eindkwalificaties

Een studiejaar is opgebouwd uit vier periodes. Elke periode heeft een eigen thema. Zo is het eerste thema van het eerste jaar 'waarnemen, ontmoeten en inleven'. De tweede periode van het tweede jaar heeft als thema 'van mediums-specifieke diagnose naar behandelplan en behandeling'. De samenhang in het programma wordt bewaakt door de leerlijnen. Het programma kent een grote volgorde-lijkheden en onderscheidt vier leerlijnen: 1) menskunde, 2) ontwikkeling als professional, 3) kunstzinnige vaardigheden en 4) therapeutische methodiek.

In het eerste jaar staat een brede oriëntatie op de belangrijkste aspecten en toepassingsmogelijkheden van het beroep centraal. In het tweede jaar vindt verdieping plaats. In het eerste jaar omvat de leerlijn Menskunde de onderdelen Gezondheids- en ziekteleer 1 en 2 en Ontwikkelingspsychologie 1 en 2. In het tweede jaar wordt daarop voortgebouwd en volgen studenten in deze leerlijn modules op het gebied van ontwikkelingsstoornissen, geestelijke gezondheidszorg en gezondheids- en ziekteleer. In de leerlijn menskunde wordt systematisch zowel

reguliere als antroposofische kennis behandeld en getoetst.

Onderdeel van de leerlijn Ontwikkeling als professional in het eerste jaar zijn de studieloopbaanbegeleiding (SLB) van de studenten en de werkveldactiviteiten. In het tweede jaar bestaat deze leerlijn naast de SLB uit onderzoeksvaardigheden en interprofessioneel onderwijs. In deze leerlijn is aandacht voor verdieping van het beroepsbeeld, in relatie tot de ontwikkeling van een realistisch zelfbeeld. De opleiding maakt in deze leerlijn gebruik van het binnen de antroposofie ontwikkelde model voor dynamische oordeelsvorming.

De leerlijn kunstzinnige vaardigheden is gericht op de ontwikkeling van de student in het eigen medium: beeldend, muziek of spraak en drama. Doel is dat studenten het kunstzinnig medium vakbekwaam en flexibel kunnen inzetten bij verschillende doelgroepen. Studenten volgen daartoe modules op het gebied van respectievelijk kleur & vorm, melodie, harmonie & ritme en klank & beweging. In het tweede jaar vindt verdere verdieping hiervan plaats.

De leerlijn Therapeutische methodiek wordt eveneens per richting ingevuld. In deze leerlijn leren studenten onder andere de Goetheanistische fenomenologie als onderzoeksmethode, waarbij de feitelijke waarneming c.q. de kwantitatieve kant net zo belangrijk is als de kwalitatieve kant c.q. het gevoelsleven. Daarnaast wordt in deze leerlijn gebruik ge-

maakt van het binnen de antroposofie ontwikkelde methodisch hart model.

Het derde jaar bestaat uit de stage (35 EC), de leerlijn ontwikkeling als professional (14 EC) en de leerlijn therapeutische methodiek (11 EC). Onderdeel van de leerlijn ontwikkeling als professional is onder andere supervisie. Onderdeel van de leerlijn therapeutische methodiek is intervisie en consultatie.

Het vierde jaar omvat de minor (30 EC), een stage (11 EC), het praktijkgericht onderzoek (15 EC) en de module Sterk Starten als KT (4 EC). In deze laatste module worden studenten voorbereid op het vinden en creëren van hun werkplek. De oogst van de opleiding wordt vertaald naar veelzeggende beelden, sprekende muziek en het toekomstige werk van de student. De te kiezen minor moet passen bij het beroepsprofiel van de kunstzinnige therapeut. Studenten kunnen binnen en buiten de opleiding een minor volgen. De eigen minoren van de opleiding zijn gericht op verdieping binnen een doelgroep en/of een werkveld.

De studenten met wie de commissie gesproken heeft, zijn positief over hun opleiding. Ze waarderen het kleinschalige karakter en de open en persoonlijke sfeer. Ook de alumni met wie de commissie gesproken heeft, zijn tevreden over de opleiding. Ze waarderen de sfeer in de opleiding en voelden zich gezien en goed begeleid.

De studenten hebben aangegeven dat het interdisciplinair werken versterkt kan worden. Er is één project waarbij studenten van de verschillende richtingen samenwerken en dat wordt als zeer waardevol ervaren, zo bleek tijdens de visitatie. Ook kan de aandacht voor gespreksvoering met de cliënt (bijvoorbeeld intakegesprek, gesprek met ouders) in het programma vergroot worden. De studenten vinden de supervisie in het programma zeer waardevol. Tijdens het gesprek met het management is opgemerkt dat de module Interprofessioneel werken dit studiejaar wordt uitgevoerd in samenwerking met de opleidingen Fysiotherapie en Verpleegkunde. Studenten van de drie opleidingen zullen daarin gezamenlijk aan een casus werken.

De commissie heeft tijdens de visitatie met docenten gesproken over de aandacht voor ethiek in het programma. Dit komt met name naar voren in de GGZ

modules, waarbij aan de hand van cases op ethische aspecten van het beroep wordt ingegaan. Ook komt het aan de orde bij de supervisie. Bij de richting spraak en drama komt ethiek aan de orde bij de module Preventie.

Daarnaast heeft de commissie met docenten gesproken over de aandacht voor groepstherapie in het programma. Dit gezien de toenemende aandacht hiervoor in de beroepspraktijk. In de opleiding komt dit in het tweede jaar naar voren bij de module Kunstzinnige Begeleiding en in het opstellen van een preventieprogramma binnen de module Therapeutische Methodiek 8. Daarbij werken studenten met het medium in een groep. Daarnaast komt dit naar voren bij de stage en de werkveldactiviteiten. Docenten hebben opgemerkt dat de aandacht voor groepstherapie wellicht versterkt kan worden in het programma.

Antroposofie en regulier

De commissie heeft tijdens de visitatie met studenten gesproken over het antroposofische karakter van de opleiding. Aan de opleiding studeren studenten met en zonder antroposofische achtergrond. De antroposofie wordt door de studenten gezien als kapstok voor het vak. De commissie heeft ook met studenten gesproken over de aandacht voor het reguliere vakgebied. In dit kader is door de studenten de vierdejaars module Sterk starten genoemd. In deze module is aandacht voor de verbreding van het vakjargon in het reguliere werkveld. Dit komt aan de orde bij de voorbereiding op de stage in het 'reguliere' werkveld. De studenten hebben opgemerkt dat in de opleiding vrij weinig aandacht is voor de reguliere visie op vaktherapie.

Tijdens de visitatie is duidelijk geworden dat met name de minor en de stage ruimte bieden voor verbreding naar het reguliere werkveld en reguliere theorie en therapieën. Studenten kunnen bijvoorbeeld een interdisciplinaire minor volgen waarbij ze zich, met studenten Fysiotherapie, Verpleegkunde en Toegepaste Psychologie, aan de hand van cases verdiepen in de behandeling van psychosomatische klachten.

Vaardigheden

De commissie heeft tijdens de visitatie met diverse betrokkenen gesproken over de aandacht voor ambachtelijke vaardigheden in het programma. Dit

wordt door de opleiding ingevuld vanuit het antroposofische perspectief (bijvoorbeeld de antroposofische instrumenten bij de richting muziek of de beeldende technieken bij de richting beeldend). Docenten hebben in dat kader opgemerkt dat een bewuste keuze is gemaakt om studenten in een beperkt aantal technieken c.q. instrumenten op te leiden. De verwachting is dat doordat studenten daarbij leren de diepte in te gaan, ze dit in de stage ook kunnen en zo een transfer kunnen maken naar andere technieken.

Inzake werkvormen en instrumenten hebben alumni (muziek) opgemerkt dat ze in het vierde jaar instrumenten hebben onderzocht die niet in de opleiding zijn gebruikt. Dit droeg bij aan de voorbereiding op de praktijk waar veel verschillende en ook niet-antroposofische instrumenten gebruikt worden. De beeldende alumni hebben daarbij bevestigd dat de opleiding benadrukt dat door het onderzoeken en verdiepen van één techniek, studenten ook leren zich andere technieken eigen te maken.

Gespreksvaardigheden komen op verschillende manieren terug in het programma. In het eerste jaar wordt verwacht dat studenten een instructie kunnen geven, in het tweede jaar wordt verwacht dat ze een aantal sessies kunnen begeleiden en daarin verdiepende vragen kunnen stellen. In het derde en vierde jaar worden studenten hierop door hun docent en stagebegeleider beoordeeld (onder andere aan de hand van een video-opname).

Onderzoeksvaardigheden

Onderzoeksvaardigheden zijn onderdeel van de leerlijn Ontwikkeling als professional. Studenten volgen in dat kader in het tweede en derde jaar drie modules op het gebied van onderzoeksvaardigheden. In het tweede jaar komen kwalitatief onderzoek en verschillende vormen van kwantitatief onderzoek aan de orde. Studenten voeren in het tweede jaar een beperkt literatuuronderzoek uit. In het derde jaar werken de studenten aan individuele onderzoeksproducten zoals een doelgroepanalyse en een casusbeschrijving. In het vierde jaar voeren studenten het afrondende praktijkgericht onderzoek uit (zie standaard 4). Docenten hebben desgevraagd opgemerkt dat onderzoek van groot belang is voor de verdere profilering van het beroep.

De studenten hebben tijdens de visitatie opgemerkt dat onderzoek in de eerste twee jaar beperkt aan de orde komt. In het derde en vierde jaar krijgt dit meer aandacht c.q. is onderzoek belangrijker. Studenten worden in het tweede jaar geïnformeerd over het gebruik van databanken en de APA normen.

De alumni met wie de commissie gesproken heeft, hebben de aandacht voor onderzoek in de opleiding als nuttig ervaren. Dit stelt hen in staat kritisch naar zichzelf te kijken en heeft hen geleerd hun handelen te onderbouwen en te verwoorden.

Relatie met de beroepspraktijk

De relatie met de beroepspraktijk krijgt in het eerste en tweede jaar vorm in de werkveldactiviteiten. Daarbij voeren studenten, in de beroepspraktijk, een observatieopdracht uit of verzorgen ze een begeleidende activiteit voor een relevante doelgroep. In het derde jaar vindt de stage plaats. Studenten gaan het hele jaar drie dagen per week op stage. In deze periode vinden ook supervisie, intervisie en consultatie plaats. De stage in het vierde jaar kan door studenten gekoppeld worden aan het afrondende praktijkgericht onderzoek. Doordat vaste docenten actuele praktijkervaring hebben en door de inzet van gast-docenten komen studenten in aanraking met de beroepspraktijk.

Tijdens de visitatie hebben docenten opgemerkt dat de werkveldactiviteiten een laagdrempelig karakter hebben. Studenten moeten bijvoorbeeld drie contactmomenten hebben met een specifieke doelgroep waarbij het doel is een leuke activiteit te organiseren. In de eerste periode van het eerste jaar worden studenten daarop voorbereid.

In nauw overleg met de opleiding kiezen en benaderen studenten zelf een stageplek. Het stagebureau beschikt over een lijst met goedgekeurde stageinstellingen. Daarnaast kan een student ook zelf een plek voorstellen, die dan door een medewerker van het stagebureau op geschiktheid beoordeeld wordt, zo bleek tijdens de visitatie.

Stage-instellingen krijgen samen met het contract een informatiebrief van de opleiding. De opleiding organiseert daarnaast ook bijeenkomsten voor stagebegeleiders. Tijdens colleges wisselen tweede en derdejaars studenten hun stage-ervaringen uit. Studenten rapporteren gedurende de stage elke drie weken aan de opleiding. Daarmee volgt de opleiding

het proces van de stage. De intervisie tijdens de stage wordt begeleid door een expert, de consultatie vindt onderling plaats. Alle studenten dienen twee consultatievragen in te leveren, daarmee wordt geborgd dat alle studenten hun eigen thema kunnen bespreken.

Bij die stageplekken waar de begeleider geen kunstzinnig of creatief therapeut is, worden studenten extra begeleid vanuit de opleiding op vakinhoudelijk gebied. Tijdens de stage vindt ook supervisie plaats. Mocht een student vragen hebben inzake de specifieke doelgroep, wordt indien nodig een externe therapeut ingeschakeld voor ondersteuning.

Tijdens de visitatie heeft de commissie met alumni gesproken over hun kansen op de arbeidsmarkt. Daarbij is opgemerkt dat van hen wel doorzettingsvermogen wordt verwacht in het vinden van passend werk. In de opleiding worden zij daar op voorbereid. Daarnaast bieden de stages voor veel studenten kansen op werk.

In de stages en hun huidige praktijk werken alumni samen met creatief therapeuten, zo bleek tijdens de visitatie. Daarbij zien ze vooral overeenkomsten en verbindingen tussen de kunstzinnig therapeut en de creatief therapeut.

Internationalisering

Studenten kunnen internationale ervaring opdoen in stages en minoren, zoals de minor International Health and Development van de faculteit Gezondheidszorg. In het derde jaar vindt een internationale excursie plaats.

De opleiding onderhoudt internationale contacten met vergelijkbare opleidingen. De opleiding voldoet aan de internationaal vastgestelde norm voor opleidingen voor kunstzinnige therapie op antroposofische grondslag (erkenning door European Academy for Anthroposophic Art Therapy Trainings in 2011) en aan de algemeen geldende eisen voor de uitoefening van het beroep (erkenning door European Consortium for Arts Therapies in Education in 2010).

Instroom

De opleiding kent geen selectie vooraf en hanteert de wettelijke toelatingseisen. De opleiding kent een uitgebreide voorlichting met betrekking tot de in-

houd van het beroep en de opleiding, inclusief de antroposofische oriëntatie.

Bij de richting muziek vindt bijvoorbeeld een verplicht adviesgesprek met kandidaten plaats en moeten kandidaten voorspelen. Op basis daarvan krijgen de kandidaten een advies inzake de toelaatbaarheid tot de opleiding. De richting spraak & drama kent verplichte deelname aan een praktijkles tijdens een meeloopdag. Daarnaast vindt een kennismakingsgesprek plaats. De richting beeldend heeft geen advies- of kennismakingsgesprek. Wel worden voor alle drie de richtingen proefstudeerdagen georganiseerd, zo bleek tijdens de visitatie.

De instroom varieerde in de afgelopen jaren van 72 tot 134 studenten. In studiejaar 2015 – 2016 zijn 85 studenten gestart met de opleiding.

Didactisch concept en begeleiding

Het didactisch concept van de opleiding sluit aan bij de visie op talentontwikkeling van de hogeschool. Dit betekent dat het individueel leren is ingebed in een daarvoor ingerichte omgeving en structuur, waardoor leren van en aan anderen plaats kan vinden. De opleiding gaat daarbij uit van een sociaal constructivistische visie op leren.

Theoretische scholing wordt in de opleiding afgewisseld met praktijkopdrachten en ervaringsleren. Daarmee wil de opleiding in het leerproces van de student het waarnemen, het denken, het voelen en het willen/handelen aanspreken.

Het onderwijs vindt plaats in relatief kleine groepen. Daarmee wil de opleiding een veilige omgeving creëren, waarin studenten de te ontwikkelen competenties kunnen oefenen. Het aantal contacturen neemt gedurende de opleiding af, van gemiddeld vijftien uur per week in het eerste jaar naar vier tijdens de stage in het derde jaar en zes bij de minor in het vierde jaar.

Studenten hebben elk kwartaal een gesprek met hun SLB-er. Daarnaast geven de docenten les aan de studenten van wie ze ook SLB-er zijn. In het gesprek met de docenten is opgemerkt dat de uitval van de opleiding te maken heeft met de constatering dat de student toch geen therapeut wil worden, het niveau van de opleiding of persoonlijke omstandigheden

van de student. De opleiding hanteert een bindend studieadvies met een norm van 46 EC.

Studenten hebben tijdens de visitatie aangegeven dat in het programma theorie en praktijk c.q. het oefenen elkaar aanvullen. Over de balans tussen ervaringsleren en kennisleren hebben alumni desgevraagd opgemerkt dat de nadruk vooral lag op ervaringsleren.

Docenten

Bij de opleiding zijn 28 docenten betrokken, verdeeld over 12,75 fte. Een deel van de vaste docenten is werkzaam in de beroepspraktijk. Daar waar nodig wordt het vaste team aangevuld met gastdocenten die aanvullende expertise inbrengen. Docenten nemen deel aan zogenaamde werkveldteams. Daarin hebben ook kunstzinnig therapeuten van buiten de opleiding zitting. In deze werkveldteams komt de ontwikkeling van beroepsproducten en de inventarisatie van geschikte vragen voor het praktijkgericht onderzoek aan de orde.

Alle docenten voldoen aan de basiskwalificaties voor docenten. 33% van de docenten in vaste dienst is opgeleid op masterniveau. De opleiding wil dat dit op middellange termijn 50% is. Docenten voelen zich door de opleiding ondersteund in het volgen van een masteropleiding, zo bleek tijdens de visitatie. De docent - student ratio is 1: 23.

De studenten met wie de commissie gesproken heeft, zijn positief over hun docenten. Hun docenten zijn een voorbeeld wat betreft therapeutische attitude en laten veel praktijkvoorbeelden zien. De docenten laten hun passie voor het vak zien en zijn actief in de beroepspraktijk. De docenten zijn zeer toegankelijk.

Faciliteiten

De opleiding beschikt over ateliers en muzieklokalen voor de richtingen beeldend en muziek. Voor spraak- en dramatherapie wordt gebruik gemaakt van de praktijkruimtes van de opleiding Docent Eurythmie en de Vrijeschool PABO. De hogeschool beschikt daarnaast over collegezalen, studentenwerkplekken, een elektronische leeromgeving en een mediatheek.

Studenten hebben desgevraagd opgemerkt dat er weinig vrije lokalen beschikbaar zijn om zelf met het medium aan de slag te gaan. De ruimte in het ge-

bouw is beperkt en wordt gedeeld met andere opleidingen.

Overwegingen

De commissie stelt vast dat het programma dekkend is voor de eindkwalificaties en dat het de studenten in staat stelt de eindkwalificaties te bereiken. De opbouw in leerlijnen draagt bij aan de samenhang van het programma. Daarbij is voldoende aandacht voor relevante onderdelen zoals onderzoek, het kunstzinnige medium en methodiek.

De opleiding is sinds kort erkend als vaktherapeutische opleiding en sluit aan bij het in 2016 vastgestelde landelijke profiel. Dit legitimeert volgens de commissie meer aandacht voor het reguliere vakgebied en reguliere therapieën in de opleiding. Daarmee kan tegelijkertijd het eigen antroposofische karakter van de opleiding worden versterkt.

Studenten leren tijdens de opleiding vooral de antroposofische werkvormen en media inzetten. De transfer naar bijvoorbeeld andere muziekinstrumenten vindt plaats tijdens de stage. De commissie raadt de opleiding aan een deel van deze transfer in het binnenschoolse programma te organiseren. Het vaktherapeutische domeinprofiel vraagt om ambachtelijk breed opgeleide vaktherapeuten, die een diversiteit aan werkvormen en technieken beheersen. De opleiding mist mogelijk de aansluiting op de huidige ontwikkelingen in de gezondheidszorg, als ze blijft vasthouden aan haar wat beperktere antroposofische instrumentarium. Door breder ambachtelijke vaardigheden aan te leren worden studenten beter voorbereid op de reguliere beroepspraktijk.

De commissie heeft de literatuur van de opleiding ingezien en geconstateerd dat de opleiding vooral gebruik maakt van literatuur met een antroposofische achtergrond. Deze literatuur is deels verouderd, de commissie vraagt zich af of er door de opleiding voldoende kritisch naar de antroposofische literatuur gekeken wordt. Voortgaande (wetenschappelijke) ontwikkeling binnen de antroposofie is essentieel om in de huidige gezondheidszorg relevant te blijven. Alleen zo kan de eigen identiteit van de opleiding goed gestalte blijven krijgen. Daarnaast is het zo dat binnen de reguliere gezondheidszorg een aantal inzichten vanuit de antroposofie zijn overgenomen (zoals een meer holistische kijk op ziek zijn). De 'scheidslijn' antroposofisch en regulier wordt daar-

door minder scherp (uiteraard ook doordat in antroposofische literatuur ook reguliere gezichtspunten worden meegenomen). Reguliere theorie en literatuur worden minder vaak gebruikt (bijvoorbeeld de standaard literatuur op gebied van klinische psychologie en ontwikkelingspsychologie). Docenten hebben in dit kader opgemerkt dat dit een actueel bespreekpunt is in de opleiding en dat dit ontwikkeld wordt. De commissie raadt in dat kader aan in de mediatheek de literatuur op het gebied van kunstzinnige therapie en creatieve therapie bij elkaar te zetten, dat is nu niet het geval.

De commissie ondersteunt het voornemen van de opleiding om dit studiejaar een module samen met de opleidingen Fysiotherapie en Verpleegkunde vorm te geven. Daarmee komt de opleiding tegemoet aan de wens van studenten voor meer interdisciplinariteit in het programma.

De commissie vindt de beroepsgerichtheid van het programma adequaat. Dit komt naar voren in de werkveldactiviteiten in het eerste en tweede jaar en de stages in het derde en vierde jaar. Met de werkveldactiviteiten in het eerste en tweede jaar worden studenten direct in contact gebracht met de beroepspraktijk. De commissie waardeert dit, hierdoor krijgen studenten vroeg in de opleiding een beeld van het beroep.

Het didactisch concept is passend bij de aard van de opleiding, zo stelt de commissie vast. Er wordt zoveel mogelijk kleinschalig onderwijs georganiseerd. De opleiding hanteert de wettelijke toelatingseisen. Studenten worden goed begeleid door hun docenten.

De commissie heeft tijdens de visitatie competente en betrokken docenten ontmoet. Het bestudeerde overzicht inzake de deskundigheid van de docenten en de gesprekken met studenten en alumni hebben dit bevestigd. De docenten beschikken bovendien over relevante en actuele praktijkervaring. Niet alle docenten hebben een antroposofische achtergrond, de commissie vindt dat positief.

De commissie stelt tenslotte vast dat de opleiding over adequate faciliteiten beschikt. Daarbij merkt zij op dat de drama- en muziek- (oefen)faciliteiten verbeterd kunnen worden. De commissie raadt de opleiding aan hierin haar eigen ruimte binnen de hogeschool in te nemen.

Op basis van bovenstaande beoordeelt de commissie deze standaard als **voldoende**.

3. Toetsing

De commissie heeft vastgesteld dat de opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing. De negen competenties vormen de kapstok van het beoordelingssysteem. De betrouwbaarheid en validiteit van de toetsing worden op verschillende, degelijke manieren geborgd. Bij de constructie en beoordeling van de toetsen worden meerdere docenten ingezet. Ook wordt gebruik gemaakt van toetsmatrijzen en beoordelingsmodellen. De toetscommissie controleert vooraf toetsen. De opleiding hanteert een mix aan toetsvormen, passend bij de competenties.

De examencommissie neemt diverse maatregelen om de kwaliteit van de toetsing en het niveau te borgen. Dit betreft onder ander het steekproefsgewijs controleren van afstudeerwerken (het praktijkgericht onderzoek in het vierde jaar). De externe deskundige van de examencommissie is daarbij betrokken. De toetscommissie heeft een actieve rol in het borgen van de kwaliteit van de toetsing. De commissie wil de toetscommissie uitdagen daarin ook de inhoud van de toetsen meer mee te nemen. Daarnaast adviseert zij de examencommissie een extern lid met nog meer afstand aan zich te verbinden.

Toetsing

Standaard 3: De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing.

De commissie beoordeelt deze standaard als **volgende**.

Bevindingen

Valide en betrouwbaar

De opleiding sluit in haar visie op toetsing aan bij de hogeschoolbrede visie op toetsing. Deze is verwoord in het hogeschoolbrede Toetsbeleid. De opleiding heeft haar eigen visie op toetsing verwoord in het opleidingsplan. Ten aanzien van toetsing gelden de volgende uitgangspunten:

- toetsen sturen het leerproces van de student;
- toetsen en leerdoelen zijn onlosmakelijk verbonden;
- toetsen zijn noodzakelijk voor het competentiegericht leren en;
- toetsen zijn onderdeel van de kwaliteitscyclus.

De opleiding wil aanvullend hierop zo vroeg mogelijk competentiegericht toetsen en met haar toetsen duurzaam studiegedrag stimuleren. Dit laatste betekent dat de toetsen meten of de student zich daadwerkelijk ontwikkeld heeft op een manier die blijvend van waarde is.

De validiteit en betrouwbaarheid wordt op verschillende manieren geborgd. Zo wordt bij het maken van toetsen het vier-ogen-principe gehanteerd. De opleiding maakt gebruik van toetsmatrijzen. De toetscommissie controleert vooraf alle kennistoetsen. Achteraf worden toetsen geëvalueerd met behulp van Evalytics.

Voorafgaand aan de beoordeling van toetsen vindt kalibratie tussen de betrokken docenten plaats. Bij de beoordeling wordt een vooraf vastgesteld beoordelingsmodel (antwoordmodel en beoordelingsleutel) gebruikt. Bij toetsen op niveau één en twee wordt bij studenten met een beoordeling tussen 5,2 en 5,8 steekproefsgewijs een onafhankelijke tweede beoordeling uitgevoerd.

Daarnaast hebben alle docenten de scholing Basis-kwalificatie Examinering afgerond. Ook worden de kwaliteit van de toetsing, de transparantie van de beoordeling en het toetsbeleid regelmatig geëvalueerd en bijgesteld. Onderdelen op eindniveau worden in het 4^e studiejaar altijd door twee examinatoren beoordeeld. Zij worden hierop voorbereid middels een beoordelaarstraining.

Het toetsplan geeft een overzicht van alle toetsen en in welke toetsen de competenties aan bod komen.

Toetsvormen

De opleiding heeft de toetsvormen afgestemd op de te beoordelen competenties. De opleiding maakt daarbij gebruik van formatieve en summatieve toetsvormen. De formatieve vormen zijn bijvoorbeeld huiswerkopdrachten, presentaties, besprekingen van kunstzinnig werk, voorspelen of voordrachten. De summatieve toetsvormen die ingezet worden zijn kennistoetsen en vaardigheidstoetsen.

De studenten met wie de commissie gesproken heeft zijn tevreden over de toetsing. De opleiding kent wat hen betreft een goede balans tussen vaardigheids- en theorietoetsen. De eenduidigheid in de

beoordeling tussen verschillende docenten kan echter verbeterd worden. Docenten betrokken bij hetzelfde vak beoordelen soms verschillend.

Transparant

Studenten worden via de studiehandleidingen geïnformeerd over de wijze van toetsing, de weging en de beoordelingscriteria.

De commissie heeft tijdens de visitatie een aantal toetsen bekeken en stelt vast dat deze qua niveau adequaat zijn. Het is de commissie wel opgevallen dat de feedback die studenten daarop krijgen nogal verschillend is en varieert per docent. Het gesprek met de studenten heeft dit beeld bevestigd. De vertegenwoordigers van de examencommissie met wie de commissie gesproken heeft, hebben dit ook opgemerkt. De opleiding werkt aan verbetering door intercollegiale consultatie tussen docenten te organiseren en door docenten samen modules te laten geven en beoordelen.

Examen- en toetscommissie

De facultaire examencommissie kent drie kamers, voor elke betrokken opleiding één. De facultaire examencommissie is verantwoordelijk voor het beleid, de kamers voor de uitvoering (en de verzoeken van studenten). De facultaire examencommissie kent een extern lid, met een onderwijskundig perspectief. Het externe lid is ook betrokken bij de steekproeven van het eindniveau en heeft in principe een adviseerende rol, zo bleek tijdens de visitatie. De examencommissie wijst examinatoren aan. De toetscommissie waarborgt de kwaliteit van toetsing door middel van steekproefsgewijze controle, adviezen en scholing. Dit is vastgelegd in een meerjarige kwaliteitscyclus.

De commissie heeft tijdens de visitatie met vertegenwoordigers van de examencommissie en de toetscommissie gesproken. Daarbij is bevestigd dat de examencommissie steekproefsgewijs afstudeerwerken beoordeelt. De toetscommissie analyseert en evalueert de toetstechnische kwaliteit (validiteit, betrouwbaarheid, transparantie en uitvoerbaarheid) van alle toetsen volgens een vierjarenplan. Daarnaast wordt elke schriftelijke kennistoets voorafgaand aan afname door de toetscommissie gecontroleerd op validiteit, betrouwbaarheid, transparantie en uitvoerbaarheid. Ook worden daarbij de verhouding tussen kennis en vaardigheden en de we-

gingen in de toetsmatrijs bekeken. Bij meerkeuze-toetsen wordt achteraf een statistische analyse gemaakt. Bij toetsen met open vragen wordt dit nog niet gedaan. De opleiding kent in de eerste twee jaar elke periode een kennistoets. De overige toetsen zijn vaardigheidstoetsen. Eén van de docenten heeft een training ontwikkeld en intern verzorgd inzake beoordelaarsbekwaamheid. Daarnaast worden sessies georganiseerd waarbij docenten elkaars toetsen bekijken en van elkaar kunnen leren.

De toetscommissie kijkt, zo bleek tijdens de visitatie, primair naar hoe de toets opgesteld is en niet naar hoe de toets is beoordeeld.

Overwegingen

De commissie beoordeelt het systeem van toetsing als voldoende. De opleiding neemt passende maatregelen om de toetsing betrouwbaar, valide en transparant te laten zijn. Dit is onderdeel van het toetsbeleid. Zo wordt bijvoorbeeld het vier-ogen-principe gehanteerd, passen de toetsen bij de competenties en worden kalibratiesessies met docenten belegd. Ook worden beoordelingsmodellen van tevoren opgesteld. De toetscommissie controleert alle schriftelijke toetsen voor afname. Studenten worden vooraf geïnformeerd over de wijze van toetsen en de beoordelingscriteria.

De opleiding gebruikt passende toetsvormen, die wat betreft inhoud en niveau adequaat zijn. Het is de commissie bij de bestudeerde kennistoetsen opgevallen dat studenten bij het maken van de toets zich continu moeten bedenken of het een antroposofische toetsvraag is of een reguliere toetsvraag. In het gesprek met de examencommissie is hierover opgemerkt dat in de lessen al duidelijk benoemd wordt welke antroposofische en reguliere bronnen gebruikt worden. De commissie raadt de opleiding aan dit onderscheid in de toetsen duidelijk zichtbaar te maken.

De commissie stelt vast dat de examencommissie aan haar wettelijke taak voldoet. De examencommissie beoordeelt steekproefsgewijs het eindniveau. Hoewel examencommissie een extern lid kent, adviseert de commissie de examencommissie nog meer externe deskundigheid toe te voegen. Bijvoorbeeld iemand van een vergelijkbare opleiding van een andere hogeschool.

De commissie raadt de toetscommissie aan niet alleen te kijken naar hoe de toets opgesteld is maar ook naar hoe de beoordelaars de toets beoordeeld hebben. Daarmee kan de opleiding tegemoet komen aan de behoefte van studenten aan meer uniforme feedback op hun toetsen. Daarnaast kan de

toetscommissie ook kijken naar de verhouding tussen het antroposofische en reguliere karakter van de toetsvragen.

Op basis van bovenstaande beoordeelt de commissie deze standaard als **voldoende**.

4. Gerealiseerde eindkwalificaties

De commissie heeft vastgesteld dat de beoogde eindkwalificaties gerealiseerd worden. Dit wordt vastgesteld in de afstudeerfase, die bestaat uit de derde (deels) en vierdejaars stage, het praktijkgericht onderzoek en de module Sterk Starten als Kunstzinnig Therapeut. Bij de beoordeling van al deze onderdelen wordt het vier-ogen principe gehanteerd. De opleiding maakt daarbij gebruik van zeer gedegen en uitgebreide beoordelingsformulieren. Dit kan er volgens de commissie toe leiden dat de feedback naar studenten te fragmentarisch wordt. Bij het afstudeeronderzoek wordt ook de onderzoeksopzet van studenten beoordeeld. Op basis van de bestudeerde dossiers stelt de commissie vast dat de studenten de beoogde eindkwalificaties (en het hbo-niveau) realiseren. De commissie is van mening dat in de bestudeerde praktijkonderzoeken het literatuurgebruik en het reflectieve aspect verbeterd kunnen worden. Zij ziet desondanks ook dat de opleiding met name in het gebruik van literatuur al een stap heeft gezet.

Gerealiseerde eindkwalificaties

Standaard 4: De opleiding toont aan dat de beoogde eindkwalificaties worden gerealiseerd.

De commissie beoordeelt deze standaard als **volgende**.

Bevindingen

Afstudeerfase

De afstudeerfase bestaat in het vierde jaar uit:

- de stage (11 EC);
- het praktijkgericht onderzoek (15 EC) en;
- een opdracht gericht op het toekomstig inrichten en verzorgen van een eigen beroepspraktijk (4 EC, onderdeel van de module Sterk Starten als Kunstzinnig Therapeut).

In deze onderdelen worden competenties zes, zeven, acht en negen op eindniveau beoordeeld. De eerste vijf competenties worden deels op eindniveau beoordeeld in de stage in het derde jaar en in de afstudeerfase in het vierde jaar. De opleiding heeft in een competentiematrix aangegeven waar welke competenties op eindniveau getoetst worden.

Stages

De stage in het derde jaar worden beoordeeld aan de hand van de volgende onderdelen:

1. stagewerkplan;
2. verslagen van diagnostiek en opzet behandelplan, voor minstens twee cliënten;
3. verslag van het persoonlijk leerproces in de vorm van een schriftelijk werkstuk;
4. praktijktoets, op basis van twee videofragmenten;
5. een verslag van het behandelproces, in de vorm van schriftelijk werkstuk gebaseerd op het therapeutisch proces met één cliënt.

Studenten kunnen de vierdejaars stage koppelen aan het praktijkgericht onderzoek. In de stage moet de student zijn therapeutische bekwaamheden laten zien. Dit kan in de vorm van een training van groepen (meerdere korte trajecten) of in de vorm van groepsbegeleiding en/of individuele therapie (lange trajecten). De vierdejaars stage wordt beoordeeld aan de hand van:

- video van het praktijkhandelen;
- documentatie therapie- / trainingsproces. Dit is een schriftelijk werkstuk gebaseerd op een therapeutisch of begeleidingsproces van een individuele cliënt of een groep cliënten.

De beoordeling van beide stages vindt plaats aan de hand van van te voren opgestelde beoordelingscriteria. Deze zijn onderdeel van de studiehandleiding. Bij de beoordeling zijn twee examinatoren betrokken, de docentbegeleider en de stagebegeleider. De docentbegeleider beoordeelt alle onderdelen, de stagebegeleider beoordeelt (met de docentbeoordelaar) het handelen van de student in de praktijk.

Bij de beoordeling van de vierdejaars stage wordt bovendien een derde beoordelaar ingezet. Dit is een beroepsbeoefenaar uit het betreffende werkgebied of een tweede, niet bij de begeleiding betrokken docent. De derde beoordelaar beoordeelt beide onderdelen.

Praktijkgericht onderzoek

Het praktijkgericht onderzoek wordt uitgevoerd voor een externe opdrachtgever, in de beroepspraktijk. In het praktijkonderzoek verdiepen studenten hun vakinhoudelijke kennis inzake de kunstzinnige therapie. Studenten leveren met hun onderzoek een bijdrage aan de 'evidence' voor de beroepspraktijk.

Het praktijkgericht onderzoek kan verschillende vormen hebben, afhankelijk van de onderzoeksvraag. Dit kan een casestudy zijn, een onderzoek (of evaluatie) van een training of een behandelmodule of een praktijkonderzoek dat niet op de stage wordt uitgevoerd. Dit laatste bijvoorbeeld naar aanleiding van een onderzoeksvraag van de beroepsvereniging of het lectoraat.

Onderdeel is echter altijd het ontwikkelen van een praktijkproduct. Dit kan verschillende vormen hebben en variëren van een interventie, een behandelmodule tot een casestudy of een klanttevredenheidsonderzoek. Voordat studenten aan het praktijkonderzoek kunnen beginnen, maken ze een onderzoeksvoorstel dat formatief wordt beoordeeld.

Hoewel het een individueel onderzoek is, voeren studenten hun onderzoek uit in groepjes zodat er uitwisseling ontstaat. Studenten geven elkaar daarbij peerfeedback.

Het praktijkgericht onderzoek wordt beoordeeld aan de hand van het onderzoeksverslag en een mondelinge assessment. Hiervoor gelden van tevoren vastgestelde beoordelingscriteria. Bij het mondelinge assessment worden studenten bevraagd op het door hen ontwikkelde praktijkproduct en de samenhang daarvan met het onderzoeksverslag. De twee betrokken examinatoren hebben ook het onderzoeksverslag beoordeeld. Studenten worden geïnformeerd over het praktijkgericht onderzoek en de beoordeling middels een studiehandleiding.

Sterk starten als kunstzinnig therapeut

Bij deze module werken studenten aan het opzetten en vormgeven van hun toekomstige werkzaamheden als kunstzinnig therapeut in een eigen praktijk of binnen een organisatie. Daarnaast brengen de studenten hun eigen ontwikkelingsproces reflectief en kunstzinnig in beeld. Dit onderdeel wordt beoordeeld aan de hand van een verslag en een presentatie van het kunstzinnig werk. Ook hierbij zijn twee beoordelaars betrokken.

Overwegingen

Om een beeld te krijgen van het gerealiseerde eindniveau heeft de commissie vijftien afstudeerdossiers bestudeerd (negen van het oude curriculum en zes van het huidige curriculum). Deze dossiers bestonden uit het verslag van het praktijkonderzoek, het

stageverslag en het verslag Sterk starten als therapeut. De commissie is van mening dat deze dossiers van voldoende niveau zijn, waardoor de commissie overtuigd is dat het hbo-bachelorniveau gerealiseerd wordt in de opleiding. Dit beeld is bevestigd in de gesprekken met de alumni en de studenten.

Het is de commissie opgevallen dat in de oudere bestudeerde praktijkonderzoeken vooral antroposofische literatuur gebruikt wordt. Literatuur op het gebied van de reguliere vaktherapie wordt daarin weinig aangehaald. De nieuwere praktijkonderzoeken laten hierin een zichtbare verbetering zien, de commissie vindt dat positief.

Hoewel de commissie hierin een positieve ontwikkeling ziet, is het de commissie opgevallen dat in de bestudeerde praktijkonderzoeken in zijn algemeenheid weinig literatuur gebruikt wordt. Ook zijn de praktijkonderzoeken weinig reflectief. De beoordelingsformulieren zijn zeer gedegen en uitgebreid. Dit laatste kan er volgens de commissie tot leiden dat de onderbouwing van het cijfer c.q. de feedback te gefragmenteerd wordt.

De commissie concludeert dat de opleiding een adequate afstudeerfase heeft. Bij de beoordeling van de verschillende onderdelen wordt het vier-ogen-principe gehanteerd.

Op basis van bovenstaande beoordeelt de commissie deze standaard als **voldoende**.

Bijlagen

Bijlage 1 Visitatiecommissie

Naam (inclusief tituluur)	Korte functiebeschrijving van de panelleden (1 regel)
Drs R. van Aalst	Panelvoorzitter voor AeQui en programmamanager Always Energy bij TenneT
Drs A. Berman	Muziektherapeut volwassenenpsychiatrie, voorzitter Nederlandse Vereniging voor Muziektherapie (NVvMT) en vertegenwoordiger in de European Music Therapy Confederation;
K. Hilderink	Dramatherapeut en adviseur op het gebied van vaktherapie
Drs H. Visser	Beeldend therapeut en hogeschooldocent HU
Drs T. Buising	Gecertificeerd secretaris en onderwijskundig adviseur
R. Vieselman	Student Kunstzinnige Therapie aan de Hogeschool Leiden
J. Vriesema	Student Creative Therapie Hs Zuyd

Samenstelling panel per instelling

Commissielid (Achternaam)	Rol	Deskundigheden							Stenden Hogeschool	Hogeschool Leiden	Zuyd Hogeschool	Hogeschool Arnhem en Nijmegen	Hogeschool Utrecht	Windsheim Hogeschool
		student-lid / coördinerend secretaris / secretaris 11 / logistiek coördinator	Vakinhoud	Internationaal	Onderwijs en toetsing	Werkveld	visitatie-/ audit	Studentzaken						
Feith	Voorz	x	x	x	x	x	x			x				
Delnooz	Voorz	x	x	x		x				x				
Aalst, van	Voorz					x		x	x					
Blomen	Voorz.					x						x		
Van Raaijen	Voorz.					x								x
Visser	Lid	X		x	X			x	x		X			X
Kessels	Lid	X	X	X	X									X
Berman	Lid	x	x	x	x	x		x	x		x			
Mathijssen	Lid	X		X						x		X		
Hilderink	Lid	X	x	X	x			x		x		X		
Van Heck	Student				x		x			x				
Schalekamp	Student						x				X			
Vieselman	Student						x	x					x	
Vriesema	Student						x		x					
Buising	Secretaris			x				x	x					
Koning	Secretaris					x								x
Broers	Secretaris					x							x	

Bijlage 2 Programma visitatie

Dag 1: verkenning (26 oktober 2016)

- 12.30 – 14.00 *Aankomst commissie*
Werklunch en interne vergadering
- 14.00 – 14.45 *Directie en management*
Kennismaking, doel en programma visitatie
- 14.45 – 15.30 *Showcase*
Mogelijkheid tot het profileren van de opleiding
- 15.30 – 16.00 *Inloopspreekuur*
Mogelijkheid voor studenten en medewerkers voor gedachtewisseling met commissie, tevens bestudering van documenten
- 16.00 – 17.00 *Werkveldcommissie*
Aansluiting van opleiding op werkveld, toetsing en afstuderen
- Alumni*
- 17.00 – 17.15 Terugkoppeling van eerste bevindingen, bepalen aandachtspunten voor dag 2

Dag 2: verdieping (27 oktober 2016)

- 09.00 – 09.30 *Aankomst commissie*
- 09.30 – 11.00 *Docenten*
Doelen van de opleiding, programma, toetsing, kwaliteit docenten
- 11.15 – 12.30 *Studenten (inclusief afvaardiging opleidingscommissie)*
Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties
- 12.30 – 13.30 *Lunch en documentenbeoordeling*
Programma, toetsing, kwaliteit docenten
- 13.30 – 14.30 *Examencommissie (en toetscommissie)*
Toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties
- 14.45 – 15.45 *Alumni*
Aansluiting van opleiding op werkveld, toetsing en afstuderen
- 15.45 – 17.00 Aanvullend onderzoek, formuleren conclusies
- 17.00 – 17.15 Terugkoppeling resultaten, afsluiting van de visitatie

Bijlage 3 Kwantitatieve gegevens

Tabel 1: Rendement.

Cohort	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Instroom	89	106	107	72	134	121	76	85
Uitval na 1 ^e jaar	49%	41%	40%	40%	37%	44%		
Propedeuse- rendement na 2 jaar	49%	57%	61%	56%	61%			
Hoofdphase- rendement*	78%	71%						

Bron: Management Informatie Dashboard (MID) Hogeschool Leiden

* Hoofdphase-rendement na 5 jaar = % van de studenten die na de eerste inschrijving bij KT, voor het studiejaar daarop opnieuw staan ingeschreven bij KT en binnen 5 jaar na de eerste inschrijving het BA-diploma van KT behalen.

Tabel 2: Opleidingsniveau docenten

Percentages docenten met een mastergraad/PhD.

Graad	Master	Gepromoveerd
Percentage	33 %	8 %

Tabel 3: Docent-studentratio

De verhouding tussen het totaal aantal fte's aan onderwijzend personeel bij de opleiding in dienst van Hogeschool Leiden en het totaal aantal ingeschreven studenten in het meest recente studiejaar.

Docent-studentratio	1 : 23
---------------------	--------

Tabel 4: Contacturen

Het gemiddeld aantal contacturen (klokuren) per studiejaar.

Jaar 1

Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
15	15	15	14

Jaar 2

Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
14	14	14	13

Jaar 3

Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
4 (+24 stage)	4 (+24 stage)	4 (+24 stage)	4 (+24 stage)

Jaar 4

Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
6	6	3 (+ 14 stage)	3 (+12 stage)

Bijlage 4 Eindkwalificaties

Competentiedomeinen	Competenties
1. Kunstzinnig competent	1. Kunstzinnig competent
2. Menskundig competent	2. Menskundig competent
3. Therapeutisch- methodisch competent	3. Verzorgen van de sociale relatie 4. Stellen van een mediums specifieke diagnose 5. Opstellen en uitvoeren van een begeleidings- of behandelplan
4. Professioneel competent	6. Communicatief competent 7. Organisatorisch competent 8. Reflectief en innoverend competent 9. Onderzoekend competent

Bijlage 5 Programma

Studieprogramma eerste jaar			
Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4

Menskunde (14 EC)			
Gezondheids- en ziekteleer 1 en 2		Ontwikkelingspsychologie 1 en 2	
01GZL (4 EC)	02GZL (3 EC)	03OPS (4 EC)	04OPS (3 EC)

Ontwikkeling als professional (11 EC)			
Studieloopbaanbegeleiding 1 t/m 4			
01SLB (2 EC)	02SLB (2 EC)	03SLB (2 EC)	04SLB (1 EC)
Werkveldactiviteit 1 t/m 4 (WVA)			
01WVA (1 EC)	02WVA (1 EC)	03WVA (1 EC)	04WVA (1 EC)

Kunstzinnige vaardigheden (17 EC)			
Kleur & vorm/Melodie, harmonie ritme/Klank en beweging 1 t/m 4			
01K&V/MHR/K&B (4 EC)	02K&V/MHR/K&B (5 EC)	03K&V/MHR/K&B (4 EC)	04K&V/MHR/K&B (4 EC)
Therapeutische methodiek (18 EC)			
Therapeutische methodiek beeldend, muziek, of spraak & drama 1 t/m 4			
01TM-B/M/SD (4 EC)	02TM-B/M/SD (4 EC)	03TM-B/M/SD (3 EC)	04TM-B/M/SD (3 EC)
Cultuurontwikkeling B, M, of SD			
		03-4CO-B/M/SD (1 EC)	03-4CO-B/M/SD (3 EC)

Studieprogramma tweede jaar			
Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4

Menskunde (13 EC)			
Ontwikkelingsstoornissen	Geestelijke gezondheidszorg 1 en 2		Gezondheids- en ziekteleer 3
05OST (4 EC, inclusief WVA5)	06GGZ (3 EC)	07GGZ (3 EC)	08GZL (3 EC)

Ontwikkeling als professional (8 EC)			
Onderzoeksvaardigheden 1 en 2		Interprofessioneel Onderwijs	Studieloopbaanbegeleiding 5 t/m 8
05OZV (2 EC)	06OZV (2 EC)	07IPO (2 EC)	05-8SLB (2 EC)

Kunstzinnige vaardigheden (15 EC)			
Kleur & vorm/Melodie, harmonie, ritme/Klank & beweging 5 t/m 8			
05K&V/MHR/K&B (3 EC)	06K&V/MHR/K&B (4 EC)	07K&V/MHR/K&B (4 EC)	08K&V/MHR/K&B (4 EC)

Therapeutische methodiek (24 EC)			
Therapeutische methodiek beeldend, muziek, of spraak & drama			
05TM-B/M/SD (4 EC)	06TM-B/M/SD (4 EC)	07TM-B/M/SD (6 EC)	08TM-B/M/SD (6 EC incl. WVA 8)
Kunstzinnige begeleiding			
05-6KB-B/M/SD (2 EC)	05-6KB-B/M/SD (2 EC incl. WVA 6)		

Studieprogramma derde jaar

Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
-----------	-----------	-----------	-----------

Stage (35 EC)

Ontwikkeling als professional (14 EC)

Supervisie (4EC)	
Onderzoeksvaardigheden 3 (6EC)	
Functioneren in een arbeidsomgeving (2 EC)	Studiereis Chartres of alternatieve opdracht (2 EC)

Therapeutische methodiek (11 EC)

Kunstzinnige technieken (3 EC)
Intervisie en consultatie (8 EC)

Studieprogramma vierde jaar

Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
-----------	-----------	-----------	-----------

Minoronderwijs (30 EC)	Stage (6 EC)	Stage (5 EC)
	Praktijkgericht onderzoek KT (7 EC)	Praktijkgericht onderzoek KT (8 EC)
	Sterk Starten als KT (2 EC)	Sterk Starten als KT (2 EC)

Bijlage 6 Bestudeerde documenten

- Kritische reflectie
- Landelijk Domeinprofiel Vaktherapeutische Beroepen
- Opleidingsprofiel bachelor Kunstzinnige Therapie
- Opleidingsplan bachelor Kunstzinnige Therapie
- Onderwijs0 en examenregeling 2016 – 2017
- Werkveldactiviteiten KT
- Scholing docenten KT 2015 – 2016
- Adviesrapport accreditatie hbo-bacheloropleiding Kunstzinnige Therapie 2010 (Hobéon)
- Verslag gesprekken opleidingscommissie met klassenvertegenwoordigers
- Verslag interne audit KT 2015
- Beleidskader onderzoekend vermogen cluster Zorg
- Instellingsplan HS Leiden 2012 - 2016-12-23
- Innerlijke vermogens ontwikkelen, de scholingsweg van de student Kunstzinnige Therapie
- Opbouw programma bachelor Kunstzinnige Therapie
- Hoofdstuk 22 Praktijkboek Dynamische Oordeelsvorming
- Expertiseoverzicht docenten KT 2016 – 2017
- Benchmarkrapport Nationale Studentenenquête 2016
- Lijst verplichte en aanbevolen literatuur
- Brochure bachelor Kunstzinnige Therapie 2017 – 2018
- Gebruikte literatuur
- Modulehandleidingen

Bestudeerde afstudeerdossiers:

- 1075236
- 1079205
- 1071797
- 1065468
- 1066740
- 1059929
- 1076484
- 1059711
- 1051657
- 1065827
- 1076122
- 1064493
- 1072977
- 1071112
- 1058206

Bijlage 7 Onafhankelijkheidsverklaringen

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring

voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende verklaart hierbij het volgende:

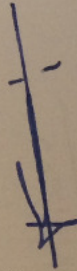
Ik ben verzocht op te treden als lid van de visitatiecommissie van de opleiding B Kunstzinnige Therapie van Hogeschool Leiden. Ik ben bereid en in staat deze rol te vervullen op een wijze die overeenkomt met de NVAO Gedragscode voor Panelleden.

Tevens verklaar ik hierbij

- geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker/docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben;
- strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan mij bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken;
- op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Aldus opgemaakt,

Handtekening:

Naam:

T. Beuving

Datum:

26-10-2016

Plaats:

Leiden

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring

voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende verklaart hierbij het volgende:

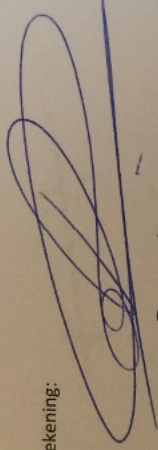
Ik ben verzocht op te treden als lid van de visitatiecommissie van de opleiding B Kunstzinnige Therapie van Hogeschool Leiden. Ik ben bereid en in staat deze rol te vervullen op een wijze die overeenkomt met de NVAO Gedragscode voor Panelleden.

Tevens verklaar ik hierbij

- geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker/docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben;
- strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan mij bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken;
- op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Aldus opgemaakt,

Handtekening:

Naam:

RAOUL VAN AALST

Datum:

26-10-2016

Plaats:

LEIDEN

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring

voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende verklaart hierbij het volgende:

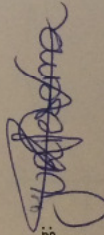
Ik ben verzocht op te treden als lid van de visitatiecommissie van de opleiding B Kunstzinnige Therapie van Hogeschool Leiden. Ik ben bereid en in staat deze rol te vervullen op een wijze die overeenkomt met de NVAO Gedragscode voor Panelleden.

Tevens verklaar ik hierbij

- geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker/docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben;
- strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan mij bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken;
- op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Aldus opgemaakt,

Handtekening:

Naam:

Jeanine Ureema

Datum:

26-10-2016

Plaats:

Leiden

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring

voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende verklaart hierbij het volgende:

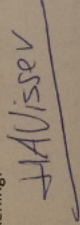
Ik ben verzocht op te treden als lid van de visitatiecommissie van de opleiding B Kunstzinnige Therapie van Hogeschool Leiden. Ik ben bereid en in staat deze rol te vervullen op een wijze die overeenkomt met de NVAO Gedragscode voor Panelleden.

Tevens verklaar ik hierbij

- geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker/docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben;
- strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan mij bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken;
- op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Aldus opgemaakt,

Handtekening:

Naam:

Hennette Visser

Datum:

26-10-2016

Plaats:

Leiden

Onafhankelijkheids- en geheimhoudingsverklaring

voorafgaand aan het beoordelingsproces

Ondergetekende verklaart hierbij het volgende:

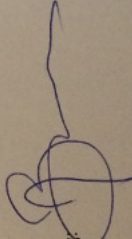
Ik ben verzocht op te treden als lid van de visitatiecommissie van de opleiding B Kunstzinnige Therapie van Hogeschool Leiden. Ik ben bereid en in staat deze rol te vervullen op een wijze die overeenkomt met de NVAO Gedragscode voor Panelleden.

Tevens verklaar ik hierbij

- geen (familie)relaties of banden met de bovengenoemde instelling te onderhouden, als privépersoon, onderzoeker/docent, beroepsbeoefenaar of als adviseur, die een volstrekt onafhankelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van de opleiding ten positieve of ten negatieve zouden kunnen beïnvloeden;
- zodanige relaties of banden met de instelling de afgelopen vijf jaar niet gehad te hebben;
- strikte geheimhouding te betrachten van al hetgeen in verband met de beoordeling aan mij bekend is geworden en wordt, voor zover de opleiding, de instelling of de NVAO hier redelijkerwijs aanspraak op kunnen maken;
- op de hoogte te zijn van de NVAO gedragscode.

Aldus opgemaakt,

Handtekening:

Naam: Albert Berman

Datum: 26-10-2016

Plaats: Leiden